

ПІДСТАВИ ПОСТАНОВЛЕННЯ ОКРЕМОЇ УХВАЛИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

GROUNDS FOR ISSUING A SPECIAL RULING IN CIVIL PROCEEDINGS

Ткачишин І.В., аспірантка кафедри цивільної юстиції та адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Рожнов О.В., к.ю.н.,
доцент кафедри цивільної юстиції та адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Цивільне процесуальне законодавство передбачає можливість суду при розгляді справи постановляти окрему ухвалу, яка є особливим видом судової ухвали. Положення про окрему ухвалу у цивільному процесуальному законодавстві не новим. Однак, у 2017 році у діючому ЦПК України вказана норма викладена у іншій редакції, її зміст значно розширено, вона доповнена новими положеннями, зокрема, з'явилися додаткові підстави постановлення такого судового рішення як окрема ухвала. Такою новелою у статті 262 ЦПК України є, зокрема, постановлення окремої ухвали судом вищої інстанції у разі допущення судом нижчої інстанції порушення норм матеріального або процесуального права, незалежно від того, чи є такі порушення підставою для скасування або зміни судового рішення.

У даній статті виділено та проаналізовано підстави постановлення судом при розгляді цивільної окремої ухвали, які закріплені у статті 262 чинного ЦПК України. Наведені підстави у статті розглядаються з точки зору їх узгодженості з іншими нормами ЦПК України, а також з іншими законодавчими актами, таким як Закони України «Про прокуратуру» та «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Розглядати питання щодо підстав постановлення окремої ухвали у цивільному процесі необхідно в контексті завдань цивільного судочинства на сучасному етапі розвитку цивільного законодавства. Виходячи із завдань цивільного судочинства, закріплених у частині 1 статті 2 ЦПК України, слід зазначити, що перш за все діяльність суду спрямована на вирішення цивільної справи та захист прав та інтересів фізичних, юридичних осіб, інтересів держави. У такому випадку важливо акцентувати увагу на те, що постановляючи окрему ухвалу суд не повинен перебирати невластиві для себе функції та завдання. У зв'язку з наведеним, у статті розглядається питання з приводу того чи може бути окрема ухвала підставою порушення дисциплінарного провадження чи притягнення до кримінальної відповідальності, чи повинен суд, постановляючи окрему ухвалу, встановлювати причини та умови, що сприяли вчиненню правопорушення.

Ключові слова: ухвала суду, окрема ухвала суду, цивільне судочинство, учасники цивільного процесу, постановлення окремих ухвал, підстави, порушення законодавства.

The civil procedure law provides for the possibility for a court to issue a special ruling, which is a special type of court order, when considering a case. The provision on a special ruling in civil procedural law is not new. However, in 2017, the current Code of Civil Procedure of Ukraine set forth the said provision in a different wording, significantly expanded its content, and added new provisions, in particular, additional grounds for issuing such a court decision as a separate ruling. Such novelty in Article 262 of the Code of Civil Procedure of Ukraine is, in particular, the issuance of a special ruling by a higher court in case of violation of substantive or procedural law by a lower court, regardless of whether such violations are grounds for setting aside or changing a court decision.

This article identifies and analyzes the grounds for a court's ruling when considering a civil special ruling enshrined in Article 262 of the current Code of Civil Procedure of Ukraine. These grounds are analyzed in the article from the point of view of their consistency with other provisions of the Code of Civil Procedure of Ukraine, as well as with other legislative acts, such as the Laws of Ukraine "On the Prosecutor's Office" and "On the Bar and Practice of Law".

It is necessary to consider the issue of the grounds for making a special ruling in civil proceedings in the context of the tasks of civil proceedings at the current stage of development of civil legislation. Based on the tasks of civil proceedings enshrined in Article 2(1) of the Code of Civil Procedure of Ukraine, it should be noted that the court's activities are primarily aimed at resolving a civil case and protecting the rights and interests of individuals, legal entities, and the interests of the state. In this case, it is important to emphasize that when issuing a special ruling, the court should not take on functions and tasks that are not typical for it. In view of the foregoing, the article addresses the issue of whether a special court ruling may be the basis for initiating disciplinary proceedings or bringing to criminal liability, and whether, when making a special court ruling, a court should establish the causes and conditions which contributed to the commission of an offense.

Key words: court ruling, special court ruling, civil proceedings, participants to civil proceedings, issuance of special court rulings, grounds, violation of law.

Виклад основного матеріалу. Діюче процесуальне законодавство передбачає можливість суду постановити окремі ухвали в цивільному судочинстві (ст. 262 ЦПК України), господарському процесі (ст. 246 ГПК України), та у адміністративному судочинстві (ст. 249 КАС України). Положення щодо окремої ухвали було закріплене в цивільному процесуальному законодавстві ще з радянських часів та дослідженню цієї проблеми присвятили свої роботи вчені О. П. Бурцев, В. П. Жушман, Ф. Ф. Зудін, К. Є. Ігощев, М. С. Малєїн, І. Г. Побірченко, В. Ф. Попов, В. С. Устинов, І. В. Шмаров, К. Ф. Янош та інші. Однак, вказане питання науковцями вивчено недостатньо, потребує подальшого дослідження, аналізу та розробки. За роки незалежності України законодавство зазнало суттєвих змін, як і норма ЦПК України щодо окремої ухвали, зокрема, підстав її постановлення.

У 2017 році ЦПК України було викладено у новій редакції, відповідно до якої законодавче регулювання питання постановлення окремої ухвали, передбачено у ст. 262 ЦПК України, а зміст даної статті було суттєво розширено. Так, відповідно до ч. 1 ст. 262 ЦПК України суд, виявивши при вирішенні спору порушення законодавства або недоліки в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, постановляє окрему ухвалу, незалежно від того, чи є вони учасниками судового процесу. Аналізуючи частину першу даної статті можна виділити дві підстави постановлення ухвали, а саме: 1) порушення законодавства; 2) недоліки в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, незалежно від того, чи є вони учасниками судового процесу.

У редакції Цивільного процесуального кодексу України 2004 року такий вид процесуального рішення як

окрема ухвала було закріплено у статті 211 ЦПК України. У наведений статті зазначалося, що суд виявивши під час розгляду справи порушення закону і встановивши причини та умови, що сприяли вчиненню правопорушення, може постановити окрему ухвалу і направити її відповідним особам та органам для вжиття заходів щодо усунення їх причин та умов [1]. Таким чином, як на підставу постановлення окремої ухвали зазначалося не просто виявлення судом порушення закону, а також встановлення причини та умови, що сприяли їх вчиненню. Також, в цій нормі міститься посилання на мету постановлення такої ухвали, а саме «для вжиття заходів щодо усунення їх причин та умов». Зокрема, Шиманович О. М. зазначав, що закон зобов'язує суд сприяти попередженню правопорушень, суд зобов'язаний не тільки вирішити справу по суті, але й розкрити причини та умови, що породили злочин чи цивільне правопорушення, та вжити заходи для їх усунення та попередження [2, с. 101].

У даному контексті виникає питання про те, яка із зазначених підстав є більш вдалою та такою, що відображає природу окремої ухвали на сучасному етапі розвитку цивільного процесуального законодавства та завдання цивільного судочинства. Вивчення даного питання, на мою думку, буде невпевним, якщо не звернутися до судової практики, пов'язаної з постановленням окремої ухвали.

Цікавою, у контексті підстав постановлення окремої ухвали, є мотивувальна частина окремої ухвали Подільського районного суду міста Києва від 12.08.2024 у справі № 758/2661/21, де суд зазначив, що правовими підставами постановлення окремої ухвали є виявлені під час розгляду справи порушення матеріального або процесуального закону; встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню таких порушень. За наявності цих двох правових підстав у сукупності суд має право постановити окрему ухвалу і направити її відповідним особам чи органам для вжиття заходів щодо усунення причин та умов, що сприяли вчиненню виявлених порушень. У наведеній окремій ухвалі також вказано, що окрема ухвала може бути постановлена лише у разі, якщо під час судового розгляду встановлено склад правопорушення, а суд в окремій ухвалі може зазначити, елементи якого складу правопорушення слід перевірити. Водночас, згідно змісту ухвали Подільського районного суду міста Києва Якщо суд не встановив такого порушення, підстав для постановлення окремої ухвали немає [3].

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 12.04.2018 у справі №761/32388/13-ц (провадження № 61-3251св18) зазначено, що при вирішенні питання про постановлення окремої ухвали суд має виходити з того, що мають бути виявлені порушення закону [4].

Згідно постанови Великої Палати Верховного Суду від 07.02.2019 у справі № 800/500/16 «окрема ухвала суду є процесуальним засобом необхідного належного реагування (судового впливу) на порушення законності, а також на причини та умови, що цьому сприяли, які виявлені ним саме під час судового розгляду. Постановлення такої ухвали є правом, а не обов'язком суду» [5].

В той же час, у самій нормі ч. 1 ст. 262 ЦПК України відсутнє роз'яснення, якими саме мають бути порушення законодавства, до яких наслідків такі порушення законодавства призвели або можуть призвести, для постановлення судом за результатами розгляду цивільної справи окремої ухвали. За таких обставин, виходячи із змісту ч. 1 ст. 262 ЦПК України виникають наступні питання, пов'язані з постановленням судом окремої ухвали у цивільному провадженні, а саме: на які порушення законодавства повинен реагувати суд шляхом постановлення окремої ухвали, порушення норм матеріального чи процесуального права, ті що містять елементи складу правопорушення; чи повинен суд при розглядаючи цивільну

справу по суті встановлювати причини та умови, що сприяли виявленню порушень законодавства як зазначено у ст. 211 ЦПК України (в редакції 2004 року); чи постановлення окремої ухвали повинно мати мету, зокрема «для вжиття заходів щодо усунення їх причин та умов»; на якому етапі судового розгляду судом може бути виявлено порушення законодавства, що можуть стати підставою для постановлення окремої ухвали.

Аналізуючи дані питання, вважаю, що слід виходити із завдань цивільного процесуального законодавства та розвитку судочинства на сучасному етапі.

Відповідно до ч. 1 ст. 2 ЦПК України завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Отже, перш з все діяльність суду спрямована на вирішення цивільної справи та захист прав та інтересів фізичних, юридичних осіб, інтересів держави. Гусаров К. В. робить висновок, що правосуддя є діяльністю органів судової влади, а не її функцією, той же час кожному з видів правосуддя притаманні певні функції, у цивільному судочинстві вони зводяться до п'яти функцій. Одна з функцій полягає у розгляді й вирішенні правових спорів у порядку цивільного судочинства, іншими словами, названа функція зводиться до захисту порушених прав чи інтересів суб'єктів матеріальних правовідносин, що охороняються законом [6, с. 82].

Таким чином, виконуючи перш за все основне завдання, що полягає у розгляді й вирішенні правових спорів у порядку цивільного судочинства, суд може виявити порушення вимог законодавства, при цьому не тільки з боку учасників цивільного процесу, а також осіб, яким про даний процес може бути взагалі невідомо. Аналізуючи питання щодо того, які саме порушення вимог законодавства можуть стати підставою для постановлення судом окремої ухвали слід звернути на вимоги частини п'ята статті 262 ЦПК України, де зазначено, що в окремій ухвалі суд має зазначити закон чи інший нормативно-правовий акт (у тому числі його статтю, пункт тощо), вимоги якого порушено, і в чому саме полягає порушення. На цьому наголосив Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 242/4807/17 у постанові від 22.01.2020, скасовуючи окрему ухвалу апеляційного суду, в якій суд апеляційної інстанції зробив висновок про те, що ліквідатор підприємства, зловживаючи своїми посадовими обов'язками, продав фізичній особі нерухоме майно, що на праві власності належить територіальній громаді, а це може свідчити про наявність у діях ліквідатора складу кримінального правопорушення. Верховний Суд зазначив, що в окремій ухвалі має бути наведено закон чи інший нормативно-правовий акт (у тому числі його стаття, пункт тощо), вимоги яких порушено, і у чому саме полягає порушення. Лише перерахування допущених порушень, без зазначення конкретних норм чинного законодавства або норм права, порушення яких встановлено під час судового розгляду, є неприпустимим [7].

А відтак, абстрактне поняття порушення вимог законодавства, набуває цілком конкретного та окресленого змісту у назві закону, нормативно-правового акту, більше того у конкретній його статті, пункті, а також у вказаній судом суті самого порушення. Таким чином, суд може вказати на конкретні порушення вимог законодавства, які він встановив розглядаючи певну справу, не перебираючи на себе невласних йому функцій, не пов'язаних із здійсненням правосуддя, даючи можливість компетентним органам вирішувати чи є таке прошення законодавства підставою для притягнення до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності, або потребує іншого реагування.

Також, слід звернути увагу на які порушення законодавства – норм матеріального чи процесуального закону, повинен реагувати суд шляхом постановлення окремої ухвали. Вважаю, що саме порушення норм матеріального закону повинні бути підставою для постановлення окремої ухвали, оскільки норми ЦПК України уже передбачають негативні наслідки щодо порушення норм процесуального права: від залишення без розгляду або повернення скарги, заяви, клопотання до застосування заходів процесуального примусу, що дає можливість суду в повній мірі реагувати та усувати такі порушення під час розгляду справи. Крім того, порушення процесуального законодавства можливе тільки в діяльності учасників цивільного процесу, адже якщо особа не бере участі у розгляді цивільної справи, то про порушення процесуального законодавства у конкретній справі не йдеться.

З приводу мети постановлення окремої ухвали, то такою метою, на мою думку, є життя заходів щодо усунення порушень закону. Оскільки, якщо вказувати, що метою постановлення окремої ухвали є усунення причин та умов, що сприяли порушенню закону, то тоді суд має їх встановити та вказати в окремій ухвалі, що віддаляє його від основного завдання цивільного судочинства, зазначеного у ст. 2 ЦПК України.

Ще однією підставою для постановлення окремої ухвали згідно зі змісту частини 1 ст. 262 ЦПК України є «недоліки в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб», які зазначені як альтернатива, оскільки вживається сполучник «або» щодо порушення вимог законодавства. Наведена норма сформульована таким чином, що складається враження, що суд ніби втручається у діяльність юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, які навіть можуть не бути учасниками цивільного процесу. В той же час, відсутнє законодавче визначення як терміну «недолік», так не зрозумілим є словосполучення «недоліки в діяльності».

Аналізуючи дану норму слід звернути увагу на окрему ухвалу Личаківського районного суду м. Львова від 27.04.2025, постановлену у справі № 463/14864/21, при розгляді скарги на дії державного виконавця. Під час розгляду судом вказаної справи суд виявив недоліки в діяльності системи «Автоматизована система виконавчого провадження», щодо відображення фактично і юридично проведених виконавчих дій. Так, судом встановлено, що у «Автоматизованій системі виконавчого провадження», не передбачено скасування постанов про скасування процесуального документу, наслідком чого має відбутися повторне набуття чинності неіснуючого документу. У зв'язку з наведеним суд постановив ухвалу про виявлені недоліки в діяльності системи «Автоматизована система виконавчого провадження» Державне підприємство «Національні інформаційні системи» для усунення виявлених судом недоліків з метою запобігти їх повторенню [8].

В даному випадку, наведений недолік в діяльності системи «Автоматизована система виконавчого провадження», роботу якої забезпечувало держане підприємство, вплинуло, перш за все, на додержання прав однієї із сторін виконавчого провадження, адже створило у них хибне враження, що їх права порушені державним виконавцем, ним не виконано попередні рішення суду, а відтак стало підставою для звернення до суду. Крім того, такий недолік вплинув на роботу виконавчої служби, посадові особи якої не могли відобразити в ній прийняті у ході виконавчого провадження рішення, в автоматизованій системі неправильно відображався статус виконавчого провадження.

За таких обставин, наявність у нормі ст. 262 ЦПК України такого словосполучення як «недоліки в діяльності» за відсутності визначення та конкретизації даного терміну створює неоднозначне розуміння даної правової норми. В тому числі така норма може розглядатись як

втручання суду у діяльність юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, які навіть можуть не бути учасниками цивільного процесу. В той же час, вищенаведений приклад правозастосовної діяльності свідчить про те, що формулювання «недоліки в діяльності» може мати місце в нормі закону, однак, на мою думку, її слід викласти наступним чином: «або недоліки в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, що можуть не бути наслідком порушення законодавства, але призводять до порушення прав та інтересів суб'єктів цивільних правовідносин, що охороняються законом, та необхідності їх захисту».

Надалі аналіз статті 262 ЦПК України, а саме частин другої та третьої даної статті, свідчить, що законодавець пов'язує постановлення окремої ухвали з порушеннями, допущеними певними особами, а саме прокурором, адвокатом, державним та приватним виконавцем. Зокрема, у частині другій ст. 262 ЦПК наводяться наступні підстави постановлення окремої ухвали щодо прокурора та адвоката, яким є: зловживання процесуальними правами та порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (в тому числі, якщо підписана адвокатом чи прокурором позовна заява містить суттєві недоліки); іншого порушення законодавства.

Розглядаючи «зловживання процесуальними правами адвокатом та прокурором» як підставу для постановлення щодо даних учасників цивільного процесу окремої ухвали слід зазначити, що відповідно п. 11 ч 3 ст. 2 ЦПК України неприпустимість зловживання процесуальними правами закріплено як одну із основних засад (принципів) цивільного судочинства. У ч. 2 ст. 44 ЦПК України передбачено, які саме дії суд може визнати зловживанням процесуальними правами. Зокрема, згідно ч. 3 даної статті ЦПК України якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання. Отже, наприклад, одним із наслідків зловживання процесуальними правами є залишення без розгляду або повернення скарги, заяви, клопотання.

Також, ч. 4 ст. 44 ЦПК України передбачено, що у випадку зловживання процесуальними правами учасниками цивільного процесу суд застосовує заходи, визначені цим кодексом. Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 143 ЦПК України з метою добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами, судом у визначених цим Кодексом випадках застосовуються заходи процесуального примусу. Види заходів процесуального примусу зазначено у ст. 144 ЦПК України. Статтею 148 ЦПК України, зокрема, передбачено, що за невиконання процесуальних обов'язків, зловживання процесуальними правами суд може постановити ухвалу про стягнення в дохід державного бюджету з відповідної особи штрафу.

Отже, чинний ЦПК України уже передбачає, на мій погляд, достатньо негативних наслідків для учасників цивільного процесу у випадку зловживання процесуальними правами та порушення процесуальних обов'язків, і статус прокурора чи адвоката у даному випадку не є винятком.

З приводу «підписання адвокатом чи прокурором позовної заяви, що містить суттєві недоліки» необхідно зазначити, що вимоги щодо змісту та форми позовної заяви передбачено ст. 175 ЦПК України, а у ст. 177 ЦПК України містяться вимоги до документів, що додаються до позовної заяви. Згідно ст. 185 ЦПК суддя, встановивши, що позовну заяву подано без додержання вимог, викладених у статтях 175 і 177 цього Кодексу, протягом п'яти днів з дня надходження до суду позовної заяви постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху. Відповідно до частини 4 даної статті якщо відсутні підстави для звернення прокурора до

суду в інтересах держави позовна заява повертається. Отже, норми ЦПК України передбачають вимоги щодо змісту та форми позовної заяви та наслідки для позивача у випадку їх недотримання. В той же час, у наведених нормах відсутнє таке поняття як «суттєві недоліки», визначення якого немає і у ст. 262 ЦПК України, що може призвести до неоднозначного застосування вказаної норми.

Відповідно до ст. 187 ЦПК України за відсутності підстав для залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви чи відмови у відкритті провадження суд відкриває провадження у справі протягом п'яти днів з дня надходження позовної заяви або заяви про усунення недоліків, поданої в порядку, передбаченому статтею 185 цього Кодексу. Таким чином, відповідність позовної заяви вимогам ЦПК України перевіряється ще під час вирішення питання про відкриття провадження. В той же час, згідно з рішенням від 5 червня 2019 року у справі № 201/2762/18-ц (касаційне провадження № 61-6258св19) Верховний Суд скасував окрему ухвалу судді Дніпровського апеляційного суду від 21 лютого 2019 року, зробивши висновок, що окрема ухвала може бути постановлена при розгляді справи по суті [9]. Отже, якщо позовна заява, підписана адвокатом або прокурором, містила «суттєві недоліки», то яким чином суд на підставі такої позовної відкрив провадження у справі, чому підписанням позовної заяви, що містить суттєві недоліки, адвокатом або прокурором, є підставою для постановлення окремої ухвали, а, наприклад, представником юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, ні.

Відповідно до ч. 2 ст. 262 ЦПК України підставою для постановлення окремої ухвали є також виявлення неналежного виконання професійних обов'язків адвокатом або прокурором. Вважаю, що зазначена вище підстава для постановлення окремої ухвали потребує детального аналізу з точки зору узгодженості з іншими нормами ЦПК України, Законами України «Про прокуратуру», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Так, ст. 43 Закону України «Про прокуратуру» визначені правові підстави для притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності, в тому числі невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків. Статтею 41 Закону України «Про прокуратуру» передбачено, що звільнення прокурора з адміністративної посади, здійснюється Генеральним прокурором таких підстав неналежного виконання прокурором, який обіймає адміністративну посаду, посадових обов'язків, установлених для відповідної адміністративної посади. В той же час, у Законі України «Про прокуратуру» відсутнє таке формулювання як «професійні обов'язки». В даному законі щодо обов'язків прокурора зазначено таке словосполучення як «службові обов'язки» чи «обов'язки» прокурора, слово «професійний» у даному законі вживається у контексті «професійні якості». Відповідно до статті 24 Закону України «Про прокуратуру» право подання позовної заяви (заяви, подання) в порядку цивільного, адміністративного, господарського судочинства надається Генеральному прокурору, його першому заступнику та заступникам, керівникам обласних та окружних прокуратур, їх першим заступникам та заступникам, прокурорам Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Таким чином, в контексті підписання прокурором позовної заяви, що містить суттєві недоліки, враховуючи вимоги Закону України «Про прокуратуру», мало б йти саме про неналежне виконання посадових обов'язків, адже така заява підписується керівником або заступником керівника прокуратури відповідного рівня, а отже прокурором, що обіймає адміністративну посаду.

З приводу притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката, то згідно зі ст. 36 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури слід звертатися із заявою (скаргою) щодо поведінки адвоката, яка може бути підставою для дисциплінарної відповідальності,

це право має кожен, кому відомі факти такої поведінки. Отже, ЦПК України визначають необхідність підготовки суддями окремої ухвали, а профільний закон говорить про заяви чи скарги. Пунктом 14 «Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність», затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 10 від 30.08.2014, передбачені загальні вимоги до скарги щодо поведінки адвоката [10].

Заборовський В. В. зазначає, що потрібно звернути увагу й на те, що при постановленні окремих ухвал, з метою ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, суди не наділяються повноваженнями щодо здійснення оцінки якості надання адвокатом юридичної допомоги своєму клієнту, а отже, й не можуть порушувати таке питання перед кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури. З таких позицій виходив і Апеляційний суд Чернігівської області, який ухвалою від 27 вересня 2006 р. (справа № 22ц-1589/2006) скасував окрему ухвалу Ріпкинського районного суду Чернігівської області від 19 серпня 2006 р. (в якій зазначалося, що причиною порушення закону з боку адвоката, на думку суду, є низький його професійний рівень), зазначивши при цьому, що визначення рівня професійних знань осіб, які займаються адвокатською діяльністю, не відносяться до компетенції суду. Заборовський В.В. вважає, що така позиція Апеляційного суду Чернігівської області є правильною, а правовідносини між адвокатом і клієнтом повинні бути врегульовані договором про надання правової допомоги [11, с. 107].

Частиною 3 статті 262 ЦПК України передбачено, що суд може постановити окрему ухвалу щодо державного виконавця, іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця та направити її органам, до повноважень яких належить притягнення таких осіб до дисциплінарної відповідальності, або органу досудового розслідування, якщо суд дійде висновку про наявність в діях (бездіяльності) таких осіб ознак кримінального правопорушення. Зміст наведеної норми наводить на думку, що окрема ухвала суду щодо державного виконавця, іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця обов'язково повинна містити або ознаки дисциплінарного проступку чи кримінального правопорушення. Наведена норма, не узгоджується з вимогами частини 1 статті 262 ЦПК України, де йдеться саме про порушення законодавства без прив'язки до певного виду відповідальності. Більше того, таке формулювання наведеної норми про постановлення окремої ухвали щодо державного виконавця, іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця створює враження, що окрема ухвала є формою притягнення виконавця до дисциплінарної та кримінальної відповідальності.

В той же час, згідно постанови КАС ВС від 13.06.2024 року (справа № 826/3979/18) суд дійшов висновку, що постановлення окремої ухвали суду не є формою притягнення порушника до відповідальності, а є формою реагування суду на виявлені ним можливі порушення з метою вжиття заходів щодо усунення причин та умов, що сприяли порушенню закону. Перевірка наявності чи відсутності підстав для притягнення відповідних осіб до відповідальності здійснюється органами, уповноваженими на це. [12].

Так, Полтавським апеляційним судом у справі № 532/2862/23 постановлено окрему ухвалу від 17.09.2024, в якій встановлено, що постанова про закінчення виконавчого провадження на підставі п. 5 ч. 1 ст. 39 Закону України «Про виконавче провадження», приватним виконавцем не була направлена до виконання, що мало наслідком збереження чинності арешту, відтак, порушення майнових прав боржника на вільне розпорядження належними йому коштами та зумовило ініціювання ним судового спору про поворот виконання судового наказу. У наведеній окремій ухвалі апеляційний суд постановив про те, що викладене

в окремій ухвалі довести до відома приватного виконавця та про вжитті заходи щодо усунення причин та умов, що сприяли порушенню законодавства повідомити апеляційний суд протягом одного місяця з дня отримання окремої ухвали [13]. У даному випадку, апеляційний суд, виявивши порушення законодавства у діяльності приватного виконавця, не ініціював притягнення до дисциплінарної відповідальності приватного виконавця, а скерував йому окрему ухвалу саме з метою усунення виявлених порушень вимог законодавства.

За таких обставин, не можна ставити знак «дорівнює» між окремою ухвалою у цивільному процесі та заявою про вчинення кримінального правопорушення, як не слід розглядати окрему ухвалу як безпосередню підставу для притягнення до дисциплінарної відповідальності без відповідної службової перевірки.

У частині 4 статті 262 ЦПК України зазначено, що суд постановляє окрему ухвалу щодо свідка, експерта чи перекладача у разі виявлення під час розгляду справи відповідно неправдивих показань, неправдивого висновку експерта чи неправильного перекладу, підробки доказів та направляє її прокурору чи органу досудового розслідування. В той же час, згідно у диспозиції статті 384 КК України передбачено кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання свідка, потерпілого, завідомо неправдивий висновок експерта, спеціаліста, складені для надання або надані органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, Вищій раді правосуддя, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України, подання завідомо недостовірних або підrobлених доказів, завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна, а також завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем у таких самих випадках. Таким чином, ч. 4 ст. 262 ЦПК України передбачає як підставу постановлення ухвали наявність ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України «Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. Вважаю, що у цивільному процесуальному законодавстві немає необхідності виділяти певну статтю Кримінального кодексу України як підставу постановлення окремої ухвали. Адже як обґрунтовувалось вище у даній статті не можна ставити знак «дорівнює» між окремою ухвалою та заявою про вчинення кримінального правопорушення. Наведене узгоджується з позицією Верховного Суду, висловлену у постанові від 22.01.2020 у справі № 242/4807/17 про те, що в окремій ухвалі має бути наведено закон чи інший нормативно-правовий акт (у тому числі його стаття, пункт тощо), вимоги яких порушено, і у чому саме полягає порушення. Так, у разі виявлення судом при розгляді цивільної справи ознак кримінального правопорушення в окремій ухвалі може зазначатись, зокрема стаття КК України, у якій відображено такі ознаки.

Новелою у статті 262 ЦПК України є пункт 10 даної статті, згідно якого суд вищої інстанції може постановити окрему ухвалу в разі допущення судом нижчої інстанції порушення норм матеріального або процесуального права, незалежно від того, чи є такі порушення підставою для скасування або зміни судового рішення. Такі самі повноваження має Велика Палата Верховного Суду щодо питань передачі справ на розгляд Великої Палати Верховного Суду. Важливим є те, що окрема ухвала поставляється незалежно від того, чи є порушення матеріального або процесуального права підставою для скасування або зміни судового рішення, що сприяє утвердженню законності, швидкого усунення вказаних порушень в діяльності суду, підтримання авторитету судової влади.

Зокрема, про необхідність застосовувати окремі ухвали для реагування на судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій, в яких без будь-якої мотивації не враховано практику Верховного Суду, особливо у випадках, коли на неї посилалися сторони (ігнорування висновків,

а не аргументоване їх незастосування) зазначено у Стратегії розвитку Верховного Суду на 2023–2027 роки (проект станом на травень 2023). Також, згідно з наведеною Стратегією опрацювання механізмів реалізації положень ч. 5 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус судів» щодо обов'язковості правових висновків Верховного Суду для всіх суб'єктів владних повноважень, в тому числі шляхом застосування інструменту окремих ухвал, сприятиме зменшенню порушень законодавства, оскільки суд не повинен толерувати використання у процесуальних документах учасників справи та виступах лайки, образ, необґрунтованих звинувачень, критики судової системи, суддів, судів і їхніх працівників, що не має стосунку до вирішення спору, тощо [14, с. 3].

Так, Вінницький апеляційний суд 16.07.2024 виніс окрему ухвалу у справі № 138/157/22, в якій зазначено про нехтування нормами процесуального права, а саме ч. 1, 2 ст. 210 ЦПК України, що призвело до безпідставного затягування розгляду справи, а саме рішення по результатах розгляду справи судом першої інстанції було ухвалено через два роки і чотири місяці після відкриття провадження у справі [15].

Крім того, 01.02.2023 Вінницьким апеляційним судом у справі № 130/2088/21 постановлено окрему ухвалу, у якій констатовано порушення вимог процесуального закону, а саме упродовж грудня 2021 року – жовтня 2022 року не було складено повного тексту судового рішення, що призвело до порушення прав учасників судового процесу на судовий захист, унеможливило виконання судового рішення. Зазначеною окремою ухвалою передбачено про вказані порушення необхідно довести до відома Вищої ради правосуддя для відповідного реагування [16].

Висновок. Проаналізувавши вимоги ст. 262 ЦПК України можна виділити наступні підстави постановлення окремої ухвали: 1) порушення законодавства в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб; 2) недоліки в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб; 3) зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (в тому числі, якщо підписана адвокатом позовна заява містить суттєві недоліки) або іншого порушення законодавства адвокатом; 4) зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (в тому числі, якщо підписана прокурором позовна заява містить суттєві недоліки) або іншого порушення законодавства прокурором; 5) порушення законодавства в діяльності державного виконавця, іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця, в тому числі, наявність в діях (бездіяльності) таких осіб ознак кримінального правопорушення; 6) виявлення під час розгляду справи відповідно неправдивих показань свідка, неправдивого висновку експерта чи неправильного перекладу, підробки доказів; 7) допущення судом нижчої інстанції порушення норм матеріального або процесуального права.

Однак, аналізуючи вимоги чинного цивільного процесуального законодавства, інших нормативно-правових актів слід зазначити, що норми про постановлення окремої ухвали щодо певної категорії суб'єктів, як от прокурора, адвоката, державного або приватного виконавця не узгоджуються з передбаченим у статті 2 ЦПК України принципом рівності усіх учасників судового процесу перед законом та судом. Крім того, слід звернути увагу на те, що виявлення під час розгляду справи відповідно неправдивих показань свідка, неправдивого висновку експерта чи неправильного перекладу, підробки доказів, уже передбачена у законодавстві як окремий склад кримінального правопорушення, а тому викликає сумнів щодо доцільності виділення таких порушень вимог законодавства як окремої підстави постановлення окремої ухвали.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний процесуальний кодекс України станом на 18.03.2004 року, Кодекс від 18.03.2004 № 1618-IV [Останні зміни] *Голос України*. – 2004. – 18 трав. (№ 89). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20040318#Text>.
2. Шиманович О.М. До питання про класифікацію ухвал суду першої інстанції в цивільному процесі України. Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського» *Науковий журнал*. Серія "Юридичні науки". Том 20(59), №12007. С. 95–101 URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2009/uch_20_1.pdf
3. Окрема ухвала Подільського районного суду міста Києва у справі № 758/2661/21 від 12 серпня 2024 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122259866>
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 761/32388/13-ц від 12 квітня 2018 р. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/73565512>
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 800/500/16 від 07 лютого 2019 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79957969>
6. Гусаров К.В. Функції правосуддя у цивільному процесі. Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2006. – № 3. – С. 81–83. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/9594>
7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 242/4807/17 від 22 січня 2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87144744>
8. Окрема ухвала Личаківського районного суду м. Львова у справі № 463/14864/21 від 27 квітня 2025 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104085726>
9. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду Верховний Суд у справі № 201/2762/18-ц від 5 червня 2019 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82419658>
10. Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність», затверджене рішенням Ради адвокатів України від 30.08.2014 № 120. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr120871-14#Text>
11. Заборовський В.В. Окрема ухвала суду як привід для порушення дисциплінарного провадження відносно адвоката: практичні проблеми застосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. Випуск 34. Том 3 URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/15068>
12. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 826/3979/18 від 13 червня 2024 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119751253>
13. Окрема ухвала Полтавського апеляційного суду у справі № 532/2862/23 від 17 вересня 2024 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121729245>
14. Стратегія розвитку Верховного Суду на 2023–2027 роки (проект станом на травень 2023). URL: <https://drive.google.com/file/d/1pFBjyBAfrCСоорпHEOS5WFFq0ANSBk-t/view>
15. Окрема ухвала Вінницького апеляційного суду у справі № 138/157/22 від 16 липня 2024 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120456615>
16. Окрема ухвала Вінницького апеляційного суду у справі № 130/2088/21 від 01.02.2023 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108757867>

Дата першого надходження рукопису до видання: 16.09.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 20.10.2025
 Дата публікації: 29.10.2025